

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Художньо-графічний факультет
Кафедра образотворчого мистецтва

О.М. Смичковська

Методичні рекомендації
до дисципліни «Теорія та практика живопису»
для самостійної роботи здобувачів вищої освіти 1 року навчання
ОС «Бакалавр» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

ХРОМАТИЧНА КОМПОЗИЦІЯ

Частина 1. Практичні завдання для самостійної роботи:
створення декоративної композиції з використанням кольору

Одеса – 2019

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою Радою ПНПУ імені К.Д. Ушинського,

Протокол № ____ від _____ р.

Методичні рекомендації розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри образотворчого мистецтва, протокол № 2 від 26 вересня 2019 р.

Укладач: **Смичковська О. М.**, викладач кафедри Образотворчого мистецтва

Рецензенти:

Бредньова В.П., кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки ОДАБА

Носенко А.І. кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського

У представлених методичних рекомендаціях міститься теоретична інформація про закони композиції, що носять загальний характер. Засвоєння особливостей цих законів є необхідною базою для подальшого оволодіння вміннями та навичками в галузі декоративного живопису та інших профільних дисциплін у системі вищої художньої освіти.

Дані методичні рекомендації адресовані здобувачам вищої освіти ОС «бакалавр» першого року навчання спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», студентам інших мистецьких ЗВО, а також усім, хто працює і навчається в галузі образотворчого мистецтва.

Відповідальний за випуск:

зав. кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського
доктор мистецтвознавства, професор **Тарасенко О.А.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОМПОЗИЦІЯ».....	7
1.1. Монохроматична композиція.....	7
1.2. Формальна композиція.....	10
Розділ 2. КОЛЬОРОВІ ГАРМОНІЇ.....	13
Розділ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.....	15
ДОДАТКИ.....	28
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31

ВСТУП

Методичні рекомендації з дисципліни «Теорія та практика живопису» призначені для здобувачів вищої освіти першого року навчання для самостійної роботи по створенню композиції з використанням кольору, що передбачає розвиток композиційної і колористичної культури студентів ХГФ. Робота над декоративною композицією сприяє розширенню уявлень здобувачів про закономірності композиційного рішення творчих робіт, тут відбувається формування художнього смаку і оціночних критеріїв, а також удосконалюються вміння сприймати твори мистецтва, розуміти їх зміст і виразну мову.

Завдання кольорового рішення композиції спрямовані на ознайомлення студентів з основними законами композиції та кольорознавства. У процесі створення композиції словесна ідея трансформується у візуальний образ. Тобто композиція має цілком певну функцію: передати візуальними засобами певне інформаційне послання. Здобувачі повинні знати принципи колористичної побудови композиції, особливості створення і сприйняття ритму композиційного руху, розташування композиційного центру тощо. А також вміти самостійно оцінювати та узагальнювати опрацьований матеріал, практично використовувати його у завданнях з живопису, користуватися різноманітними джерелами інформації, робити висновки.

Багато дослідників зорового процесу, феномену кольорового зору і колористичного ладу творів живопису, прикладного і декоративного мистецтва звернули увагу на функціональні можливості кольору: створення емоційного психологічно спрямованого фону при сприйнятті; кольорове формування самого об'єкту; вміння викликати позитивну емоційну оцінку самої палітри, яка створює образ об'єкта незалежно від нього самого. Це особливий стан палітри, яка має колористичну естетичну «самоцінність», прийнято називати гармонією.

Методичні рекомендації також можуть стати основою для проведення занять зі споріднених дисциплін, таких як «Композиція» та «Кольорознавство».

Мета завдань по створенню композиції з використанням кольору в межах дисципліни «Теорія та практика живопису» полягає у наступному: створення умов для творчого розвитку через знайомство з законами кольорознавства в композиції. Завдання цього курсу діляться на розвиваючі та освітні. Розвиваючі завдання спрямовані на розвиток типів мислення: просторового, образного, логічного, технічного, а також художнього смаку і естетичної сприйнятливості, це є також засобом розвитку особистості здобувача, його творчого потенціалу. Освітні завдання містять в собі можливість дати уявлення про різні види технік, в тому числі і змішаних; навчити користуватися основними інструментами і матеріалами, що використовуються в роботі художника; засвоїти основні прийоми і правила роботи з цими інструментами і матеріалами; навчити працювати на пленерах; ознайомитись з виконанням всіх видів робіт в різних техніках; допомогти художньому становленню здобувачів.

Творчий процес являє собою перетворення, інтерпретацію очних форм світу, в тому числі локального об'єкта зображення, за рахунок створення образотворчих паралелей і пластичних метафор, сенс яких зводиться не тільки до відтворення форм предметів, але, в першу чергу, до відтворення духовного світу, пов'язаного з індивідуальним баченням і переживанням художника.

Комплекс завдань побудовано на основі поступового збільшення ступеню складності матеріалу, та передбачає системність у відборі і викладанні освітнього матеріалу, інтеграції завдання і інтелектуально-пізнавального, художньо-естетичного, соціального розвитку здобувача, збагачення змісту освіти. Освітній процес включає гнучкий зміст, педагогічні технології, що забезпечують індивідуальний, особистісно-орієнтований розвиток кожного здобувача.

Результати. По завершенню періоду навчання композиції, здобувачі набувають певних знань, вмінь і навичок. Вони повинні **знати:**

- хроматичні кольорі;

- групи контрастних і нюансних тонів;
- ритми колірних плям;
- пропорції квітково-тональних відносин;
- розміщення кольорів за насиченістю та світлом;
- групи і пари контрастних кольорів та способи їх гармонізації;
- гармонійні колірні поєднання;

вміти:

- виконувати тональну шкалу;
- виконувати таблицю «Зміна кольору за насиченістю і світлотою»;
- створювати групи контрастних кольорів;
- виконувати гармонійні колірні поєднання;
- розробляти колірні композиції.

Розділ 1

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОМПОЗИЦІЯ»

Композиція – це зв'язок різних частин в єдине ціле у відповідності з творчим задумом. Термін «композиція» застосовується у двох аспектах:

- цілеспрямована побудова художнього твору, що обумовлена його змістом, характером і призначенням;
- найважливіший організуючий елемент художньої форми, що надає твору гармонійну єдність і цілісність, де його компоненти підпорядковані один до одного і в цілому.

Таким чином, ступінь складності вправ збільшується як мінімум удвічі: здобувач повинен продемонструвати не тільки якість володіння матеріалом в зображенні окремих елементів – ліній і плям, а й вміти організувати між ними композиційний зв'язок. Характер елемента, в цьому випадку, також має композиційне значення.

1.1. Монохроматична композиція

Монохроматична гама – поєднання відтінків в межах одного колірному тону (наприклад, синій: середньо-синій, світло-синій, темно-синій), або гама з кольорів різного колірному тону, близько розташованих в колі спектральних кольорів (наприклад, червоний і червоно-оранжевий, синій і фіолетовий і т.ін.) а також гама, що побудована у поєднанні двох близьких по тону кольорів і проміжного кольору, отриманого з їхньої суміші (наприклад, жовтий, помаранчевий, жовто-оранжевий) . Ахроматична гармонія – поєднання різних за світлотою відтінків сірого кольору.

Монохромна або одноколірна композиція складається з кольорів одного сектору колірному кола, де один колір представлений різними відтінками і тонами. Крім колірних переходів, між основними кольорами існує їх тонова розтяжка. Кожен колір має свою щільність (Іл. 1). Найменша щільність у жовтого, варіації його насиченості невеликі – від світло-лимонного до густо-золотої вохри. Синій або червоний можуть ущільнюватися до чорного. Розтяжка кольору від найсвітлішого до найтемнішого і є його тоновими можли-

востями. Чим більше розтяжка, тим більше відтінків. Послідовність тонів різної насиченості називається **тональним масштабом**.

1. І. Вінницька. Декоративний натюрморт

До **елементів композиції** відносяться:

1. Симетрія (асиметрія)
2. Равновага
3. Ритм
4. Доцільність будови
5. Різновиди форм
6. Колористична цілісність
7. Формат зображення

Всі ці елементи композиції художник підпорядковує виявленню задуму. Розглянемо поняття «**композиційний центр**» і «**ритм**» (статика і динаміка). Композиційний центр - змістовний і візуальний центр композиції формату. Йому зобов'язані підкоритися всі елементи зображення, врівноважені розміром фігури, колірними зіставленнями і відстанню між об'єктами. Ком-

позиційний центр може співпадати і не співпадати з геометричним центром (при цьому, не віддаляється від нього далеко).

У мистецтві **ритм** проявляється в повторенні окремих елементів зображення, чергуванні масштабних співвідношень, розташуванні світлових і колірних плям, в динаміці жестів тощо. Ритм допомагає художнику акцентувати увагу глядача на важливих моментах і налаштовує на певний емоційний лад сприйняття, посилює виразність зображення. Стиснення і розтягування - прийоми, що допомагають при необхідності краще розкрити тему твору.

Зміст понять «**контраст**» і «**рівновага**» в композиції полягають у наступному. У композиції використовується безліч контрастів – це лінії, форми, величини, колір. Чим більше буде різниця між лініями, формами величинами, тим виразніше буде композиція. Виразність композиції підсилюється, якщо вона будується на зіставленні великого і малого, динамічного і нерухомого, яскравого за кольором і стриманих відтінків.

Рівновага в композиції досягається рівномірним розподілом елементів зображення на площині картини зліва і справа, вгорі та внизу. Потрібно уникати поділу площини на рівні частини, як по вертикалі, так і по горизонталі. Горизонт не повинен збігатися з горизонтальною серединою картини, а на середню вертикаль не повинні потрапляти великі об'єкти – результатом може стати поділ композиції на дві самостійні частини. Якщо композиція є симетричною, урівноваженою або утворює прості геометричні схеми (трикутник, коло, овал, квадрат, прямокутник), то вона вважається **статичною**.

Рівновага – це розташування елементів зліва і праворуч від оптичного центру, і зверху, і знизу. Ключ до **формальної рівноваги** – абсолютна симетрія зліва і праворуч від оптичного центру. Така рівновага використовується тоді, коли потрібно підкреслити гідність, стабільність і консерватизм образу. Вихідною точкою, яка визначає рівновагу композиції, є оптичний центр. Він знаходиться приблизно на одну восьму вище фізичного центру або на відстані п'яти восьмих від нижнього краю композиції.

Щодо *неформальної рівноваги*, то розміщуючи елементи різних розмірів, форм, колірної інтенсивності на різних відстанях від оптичного центру, можна досягти візуальної рівноваги, саме так, як на хиткій дошці об'єкт з великою оптичною вагою поблизу центру можна врівноважити об'єктом меншого розміру, що знаходиться далі від центру. У більшості випадків використовується неформальна рівновага, тому що вона робить композицію більш цікавою, образною і емоційно насиченою.

Важливим завданням композиційної побудови картини є вибір *формату* (розмір і пропорції боків) і величини зображення:

- задумане зображення добре розміщується далеко не в будь-якому розмірі полотна, а різні форми картинної площини можуть надавати зображуваним об'єктам різний характер;
- заокруглений формат полотна додає картині спокійну завершеність;
- витягнутий вгору прямокутний формат підвищує монументальне враження від зображення;
- квадрат і трикутник передають стійкість;
- надмірно витягнутий по горизонталі прямокутний формат сковує і пригнічує зображуваний об'єкт. Розмір картини залежить також від її змісту, тобто не кожен сюжет можна втиснути в рамки малого полотна або його збільшити. Для кожного сюжету повинен бути знайдений відповідний розмір.

1.2. Формальна композиція

Форма взаємопов'язана зі змістом, але можливо відділення форми від змісту шляхом заміни реалістичних об'єктів формальними (або абстрактними), але так, щоб формальна композиція висловлювала ідею і художньо-образний задум через характеристики та властивості елементів композиції, а також через структурну організацію елементів композиції.

До *основних видів* композиції відносяться наступні:

- фронтальна;
- об'ємна;

- об'ємно-просторова.

Ритми розрізняють:

- за змістом: колористичний (колірний), композиційний і ін.;
- за спрямованістю руху: вертикальний, хвилеподібний і ін.;
- за характером чергування: єдиний, мірний, що повторюється, розмірений, своєрідний, складний, стрункий, чіткий;
- за образністю художньої мови: виразний, гнучкий, динамічний, уповільнений, мажорний, музичний, нав'язливий, напружений, неквапливий, плавний, радісний, різкий, спокійний, стрімкий, тривожний і ін.;
- за іншими особливостями: вивірений, за головним ритмом тощо.

У художній практиці за оцінкою сполучення кольорів найважливішим фактором є їх емоційна виразність, що здатна викликати емоційні переживання. Неможливо говорити про колірну гармонію ізольовано від естетичних смаків і поглядів, що склалися в ту, чи іншу історичну епоху. Однак, протягом часу склалася теорія гармонійних поєднань кольорів, яку прийнято брати за основу у пошуку колористичного рішення композиції.

Всього існує чотири групи кольорових гармоній:

- однотонова гармонія;
- гармонія родинних кольорів;
- гармонія родинно-контрастних кольорів;
- гармонія контрастних і контрастно-додаткових кольорів.

Розглянемо їх послідовно. Однотонові гармонії кольорів ще називають гармоніями тіньових рядів. **Нюансне гармонійне** поєднання кольорів - це таке поєднання, головною рисою якого є зближення або схожість кольорів. Існують різні нюансні гами наприклад, гама, що заснована на поєднанні ахроматичних і хроматичних кольорів (сірий і блакитний, сірий і жовтий). Монохроматичні гармонії - це комбінації яскравості і насиченості в межах одного і того ж кольору. Таке поєднання називають ще нюансним. В оформленні використовуються відтінки одного кольору (складові одного і того ж сегмента кола). Така композиція сприяє підтримці атмосфери спокою і відпочинку,

якщо для неї вибираються кольори з холодної частини кола, і атмосфері м'якої відкритості, що сприяє спілкуванню та активності, якщо використовуються кольори з теплої частини кола. Основу їх становить будь-якої один колірний тон, який в тій або іншій кількості присутній в кожному з поєднаних кольорів. Розрізняються ж кольори лише за своєю світлістю і насиченістю. У таких поєднаннях часто використовуються і ахроматичні кольори. Загальний колорит однотонової гармонії має спокійний, врівноважений характер. У разі приблизно однакового розподілу площ всіх кольорів затверджується ідея статички, спокою.

Такий колорит можна визначити як нюансний.

Гармонійні поєднання споріднених кольорів також не уявляють собою особливої складності. У колірному колі є чотири групи споріднених кольорів:

- жовто-червоні;
- червоно-сині;
- синьо-зелені;
- жовто-зелені.

Розділ 2

КОЛЬОРОВІ ГАРМОНІЇ

Гармонія, у перекладі з грецької, це співзвуччя, згода, протилежність хаосу. Гармонія означає високий рівень впорядкованості и відповідає естетичним критеріям досконалості і краси. Щодо композиції, гармонія розуміється як її формальна характеристика. Площинні фактори стають засобами композиції, якщо вони працюють на утримання, виділяючи і збираючи головне в змісті. Гармонія споріднених кольорів ґрунтується на наявності в них домішок одних і тих же основних кольорів. Гармонійні поєднання споріднених кольорів представляють собою стриману, спокійну колористичну гаму. Справитися з деякою одноманітністю такого колориту допомагає введення ахроматичних домішок, тобто затемнень і висвітленостей, що привносить у композицію світловий контраст, який підсилює її емоційну виразність.

В гармонії кольору є своя закономірність. Подивимося на кольорове коло, що поділене перпендикулярними осями (Іл. 2). На кінці кожної осі розташований один з основних кольорів. Кольори, розташовані в одній чверті кола, завжди гармонійні. У роботі можна використовувати всі проміжні кольори плюс один з головних. Один з кольорів цієї групи обов'язково повинен бути емоційно провідним (за рахунок світлості чи кількості і т.д.)

Кольори, що розташовані в одній з чотирьох частин круга, називають родинно-контрастними: червоний - жовтий - зелений; жовтий - зелений - синій; зелений - синій - червоний; синій - червоний - жовтий. Це самий великий вид кольорових гармоній. Особливо гармонійні в цій групі кольори, що розташовані на кінцях хорд, тому що вони найбільш близькі до одного з основних кольорів. Кольори, що розташовані на кінцях діаметру, є контрастними. Гармонійні поєднання кольорів перебувають на вершинах вписаного в колірний круг рівностороннього трикутника. Повертаючи цей трикутник всередині кола, ми отримуємо все нові і нові гармонійні поєднання кольорів.

Упрощенный цветовой круг

© рисунок: Азарова Надежда
www.osinka.ru

2.. Кольорове коло

Відштовхуючись від кола, ми можемо досягнути колористики і використовувати її на практиці: відчувати гармонійні поєднання кольорів, навчитися безпомилково підбирати кольори для роботи над заданою темою, складати колірні схеми для дизайну, бачити в яких кольорах вирішені полотна відомих художників і чому тощо.

Розділ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Практичне завдання 1. Створення композиції: кольоровий тон (кольоровість)

Мета роботи: Вивчення кольорового кола. Знайомство на практиці послідовності розташування кольорів в колі, виготовлення моделі кольорового кола для використання його у виконанні завдань.

Завдання: створити 32 окремих кольорових кола, використовуючи три основних кольори - жовтий, червоний, синій.

На форматі А3 побудувати кола діаметром 20,0 мм; 60,0 мм; 120,0 мм; 160,0 мм; 200,0 мм; 260,0 мм із спільним центром. Поділити кола на рівні 36 частин - кожна частина дорівнює 10° . Виконати спочатку фарбування основними кольорами, потім додатковими, змішуючи по 2 основних. Для повільності переходу необхідно виконати велику кількість фарбувань, з яких потім обирають таке, що найбільш придатне (виконувати потрібно якісно, домагаючись максимальної насиченості та чистоти кольору). Фарбування виконується або нанесенням фарби широким плоским пензлем, або способом тампування за допомогою поролону.

Матеріали і інструменти: кольорова гуаш (акрил), широкий пензель - флейц, папір для пофарбування (формат А3), олівець, лінійка, транспортир, циркуль, канцелярський ніж, клей.

Практичне завдання 2. Створення безсюжетної композиції з використанням обмеженої кількості кольорів

Безсюжетні композиції пропонують з'єднати фіксовану кількість певного типу заданих елементів в нескладну композицію. Тут важливі співвідношення елементів, акценти, контрасти, нюанси. Обмеження ставлять авторів в однакові умови, а ступінь емоційної виразності та композиційне

розташування елементів на аркуші є критеріями оцінки. На перше місце виходить поняття композиції як самостійна мета вправи.

Вправа 1. Мета роботи: Вивчення хроматичних кольорів при введенні у них ахроматичних наповнювачів.

Завдання: Виконання вправ з вифарбовування з використанням змішування одного хроматичного кольору з ахроматичними. Виконання трьох тонових шкал: перша - тонова розтяжка від хроматичного кольору до білого, при цьому колір висвітлюється і блідніє; друга - від хроматичного до чорного, колір темніє; третя - від хроматичного до сірого, колір загасає, втрачає свою чистоту.

Завдання оформити на форматі А4 (210х297 мм)

Розмір композиції 12х12 см. Готову композицію розмістити на лист з тоновою шкалою, відступ від нижнього краю аркуша - 6 см. (Іл. 3) Матеріали і інструменти: біла, чорна гуаш, пензлі, (або матеріали для аплікації), папір, олівець, лінійка, канцелярський ніж, клей.

Єдність композиції можна досягти за допомогою поєднання пластичних характеристик, застосування співпідпорядкованості образотворчих елементів, ритмічною організацією мотивів та ін. Занадто контрастне поєднання форм руйнує цілісність композиції.

З. Б.Троценко. Декоративна композиція

Вправа 2. Триколірна гармонія споріднених квітів

Мета роботи: вивчення триколірних гармонійних поєднань, кольорових асоціацій на прикладі тепло-холодності кольору.

Завдання: Гармонізація кольорових відносин на основі ряду споріднених кольорів в теплій і холодній гамі. Включення хроматичних кольорів для ускладнення і збагачення гами (Іл. 4) .

Техніка виконання - гуаш, аплікація, формат 14x10 см.

Готові композиції розмістити на форматі А3.

Матеріали і інструменти: гуаш, пензлі, (пофарбувати, кольоровий папір), папір, олівець, лінійка, канцелярський ніж, клей.

4. Динь Цінюань. Композиція

Вправа 3. Чотирикольорова гармонія - стилізація натюрморту

Мета роботи: Вивчення чотирикольорових гармонійних поєднань.

Завдання: Виконання декоративного натюрморту* (Іл. 5).

Чотирикольорова гармонія за вибором (класична тріада з додатковим кольором до будь-якого з кольорів тріади, аналогічна тріада з додатковим ко-

льором до середнього, дві діаметрально-контрасні пари) з використанням кольорів різної насиченості та світлин.

Формат аркуша А3.

Матеріали і інструменти: гуаш, пензлі, папір, олівець.

** Декоративний натюрморт передбачає умовне відображення реальних предметів або їх стилізацію.*

5. І. Вінницька. Стилізований натюрморт

Основні вимоги до стилізації об'єктів - спрощення форм, узагальненість, символічність, герметичність, барвистість. Метод стилізації передбачає відмову від повної достовірності зображення і його докладного деталювання. Необхідно відокремити від зображення все зайве, другорядне, що заважає точному візуальному, відобразити в них найголовніше, привернути увагу глядача.

Досить обмежені вимоги пред'являються і до плановості зображення, об'ємні форми трансформуються в площинні. Існує ряд прийомів, що підсилюють декоративні властивості композиції: оверлеппінг, членування площини.

ни на частини, дроблення зображення, насичення орнаментом, введення декоративного контуру тощо.

Вправа 4. Оверлеппінг – це частковий збіг або накладення однієї форми на іншу. Один предмет перекриває інший і обидва в той же час зображуються повністю (Іл. 6, 7). Дія оверлеппінга - посилити за рахунок введення додаткових тональних або кольорових плям в місцях накладення одного об'єкта на інший. При застосуванні методу членування композиція ділиться на окремі більші чи менші частини. Лінії членування можуть бути прямими і кривими, можливо їх поєднання. Необхідно стежити, щоб кольори повторювалися в певній ритмічній послідовності на всіх ділянках композиції.

6. Я. Виноградова. Композиція. Натюрморт з зеленою пляшкою

7. Д. Мандрик. Композиція. Натюрморт з рибами

Декоративна композиція не несе сюжетного навантаження. Її основне призначення - емоційний вплив (Іл. 8).

Наступне - значення поняття *рівноваги* композиції. Різні форми, які ми розміщуємо на площині аркуша, повинні бути врівноважені, тобто розташовані так, щоб не виникало почуття незручності, бажання щось зрушити, змінити розмір деяких мотивів, тобто кожна форма повинна бути в стані стійкої рівноваги по відношенню до інших форм, весь набір форм - по відношенню до аркуша паперу. І тут необхідно враховувати особливості сприйняття композиції:

- фігура, що розташована точно посередині листа, здається зміщеною вниз, тому основний мотив композиції розміщується трохи вище центру аркуша. Чим більше контраст між фігурою і фоном, тим менше розмір самої фігури. Підбираючи розмір фігури, потрібно стежити, щоб не створювалося

відчуття, що вона занадто велика для цього аркуша паперу або виглядає дуже маленькою;

- якщо основна фігура за задумом повинна бути сильно зміщена щодо центру аркуша, її необхідно врівноважити кількома дрібними формами.

8. І. Вінницька . Композиція. Драперія

На аркуші виходить чотири місця перетину ліній. Композиційний центр повинен знаходитися в одній з точок перетину, тобто асиметрично щодо осі симетрії.

Композиція може бути *статичною* і *динамічною*. У динамічній композиції основний рух має бути візуально зупинено за допомогою іншого руху або елементів.

Стилізуючи натюрморт, використовують такі способи його трансформацій:

- зміна розмірів предметів, якщо це необхідно для більшої виразності;
- зміна кількості предметів, тобто вибір найбільш цікавих і значущих і виключення другорядних для даного твору;
- створення нової форми з декількох вже існуючих

Вправа 5. Кольорова композиція. Кольорова гармонія, колорит, кольорова гамма (Іл. 9)

На практичних заняттях з асоціативної композиції в живопису виконати цикл формальних вправ на вираження певних емоцій або візуального емоційного ладу музичного твору (представити в кольорі його настрій).

9. І. Сухоносенко. Вправи на створення кольорової гармонії

У такий спосіб виконуються замальовки рослинних форм. Вони можуть бути кольоровими і чорно-білими. Тут треба прагнути виділити і зобразити найхарактерніше, що дозволить дізнатися мотиву з першого погляду. Мінімальна кількість мотивів в композиції повинна дорівнювати трьом (Іл. 10).

Створюючи композиції, необхідно пам'ятати не тільки про ритмічне або пластичне її вирішення, а й про тональний вигляд (Іл.11). З появою третього тону завдання ускладнюється, тому що на площині листа виникає не один візерунок, а три, які необхідно організувати в єдине ціле. Уміння правильно організувати в композиції світлини допоможе легше перейти до кольорових композицій.

10. В. Булахова. Композиція

11. В. Булахова. Композиція

Емоційну реакцію у людини викликають візуальні ознаки форми, а саме: контури - обриси - силуети-кордону, різні види контрастів, кольорові особливості. При розмитих кордонах виникає невизначеність уявлення про форму, що викликає асоціативність її сприйняття. При цьому в свідомості виникає домінуюча ознака форми що спостерігається, вона починає відповідати певному смислового та емоційного значенню, з'являються великі можливості подальшої трансформації форми з метою отримання нової якості. В цьому випадку в нашій свідомості проявляється так званий *принцип плями*.

Засвоєння методів виконання зображень з частковою інформацією за допомогою технічних прийомів і різноманіття фактур дозволяє отримувати не тільки спонтанні зображення, але і заплановані, з частковою або неповною інформативністю завуальованого зображення, при якому один предмет змінюється, перетікає в інший. Силуети таких зображень організовуються при подальшій доробці в певні асоціативно-образні структури. Це можуть бути графічні або кольорові обриси із задуманим емоційним впливом. Асоціативне мислення активно включається при впізнаванні отриманих зображень, і ці можливості поширюються в міру накопичення практичного досвіду.

При виконанні вправ доцільно слідувати образно-змістовному характеру композиції з вибором відповідних кольорових поєднань з метою отримання різних якостей форми. Загальні принципи відбору змісту матеріалу дисципліни: системність, цілісність, об'єктивність, науковість, доступність для здобувачів, реалістичність з точки зору можливості засвоєння основного змісту з виконанням творчих робіт.

Таким чином, навчання здобувачів на 1 курсі проводиться в роботах над натюрмортом, що за малюнком, що з живопису. Для більш глибокого вивчення роботи над натюрмортом доцільно доповнити знанням цього виду мистецтва в програмі по композиції. Метою вивчення даного курсу є розвиток у здобувачів професійних навичок області композиції, орієнтація на цілісне бачення зображення, ознайомлення із законами, прийомами і засобами

композиції. Узагальнюючи сказане, можна сформулювати наступне визначення:

кольоровою композицією називають сукупність кольорових плям (на площині, об'ємній формі або в просторі), що організовані за будь-якою закономірністю і розраховані на естетичне враження.

Відповідно до різноманіття виразних можливостей кольору можна відокремити основні функції кольорової композиції в творах образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва:

1 - кольорова композиція разом з іншими компонентами загального композиційного рішення повинна створювати естетичне враження. Гармонізація поєднання кольорів, естетична і функціонально обґрунтована взаємодія кольору і форми підвищують художню виразність твору;

2 - кольорова композиція формує художній образ. Асоціативні властивості різних кольорів і кольорових поєднань дають можливість, використовуючи певний колорит і певну гаму кольорів, створювати образ будь-якого емоційного стану, враження, настрої, характеру. Кольором можна передати характерний стан навколишнього середовища, пори року чи доби, створити асоціативний образ будь-якого предмета або явища;

3 - закон будь-якої композиції - ритмічна організація - створюється у всіх видах пластичних мистецтв і в дизайні найбільшою мірою за рахунок певного чергування кольорових плям, різних за кольоровим тоном, світлин, насиченості, величиною і конфігурації. Це положення справедливо як для площинної, так і для об'ємно-просторової композиції;

4 - кольорова композиція організує ілюзорний простір в площинній композиції та реальний простір в об'ємно-просторовій композиції:

- певним розташуванням кольорових плям досягається відчуття статичного або динамічного рівноваги в композиції;

- кольором можна візуально трансформувати простір: стиснути або поширити, наблизити або віддалити будь-які зони, предмети, деталі, елементи композиції;

– розташування і конфігурація кольорових плям акцентують певний напрям в композиції — горизонтальні, вертикальні, діагональні, колові або їх сполучення;

- кольори можна об'єднати або поділити на просторові зони композиції чи будь-які її елементи;

5 - колір в композиції є потужним засобом інтеграції, об'єднання всіх елементів в одне гармонійне ціле:

- в образотворчому і декоративно-прикладному мистецтві враження цілісності досягається за допомогою точно знайденого колориту, за рахунок певної кольорової гами, що пронізує весь твір;

6 - колір використовується в композиції також для виділення, підкреслення, акцентування питань комерційної торгівлі елементів:

- кольором можна виділити конструктивні елементи, членування образу, з'єднання різних частин декоративної композиції з метою посилення художньої виразності форми і збагачення естетичного враження.

Потрібно зауважити, що в кольоровій композиції будь-якого типу не слід допускати абсолютної рівності кольорових тонів за значущістю, інтенсивністю і площиною кольорових плям, так, щоб кольори «сперечалися» між собою. Як правило, один з кольорових тонів повинен бути домінуючим. Це створює відчуття цілісності та підсилює виразність композиції.

Таким чином, необхідно підкреслити основні результати засвоєння програми по композиції:

- навчально-творчі роботи здобувачі виконують протягом всього навчального року;

- навчання основам композиції здобувачів, майбутніх художників-педагогів сприяє становленню спеціальних компетентностей при виконанні наступних умов: збільшення самостійної роботи, вивчення теоретичних основ композиції; активізація пізнавальної діяльності здобувачів, свідомості, можливостей і здатності до вибору, активності, самостійності та суб'єктивній позиції.

Актуалізація особистісних цінностей і смислів, прояв індивідуальності, креативності при виконанні навчально - творчих завдань, розвиток рефлексивних вмінь, навичок аналізу творів мистецтва, навчання критеріям аналізу композиції, розуміння, що конструктивні та смислові зв'язки слід розглядати разом, що конструкція виконує функцію подачі сенсу - все це допомагає створити єдиний образ, сенс і сприяє тісному зв'язку емоційного і предметного (або безпредметного) змісту твору.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Примірний перелік питань до заліку

1. Послідовність побудови орнаментальної композиції (при побудові орнаментальної композиції використовується наступна послідовність: побудова сітки, визначення метричного повтору, одночасне виконання повторюваних елементів олівцем, виконання орнаменту в тоні або кольорі).

2. Визначення «точки». Навести приклади побудови точкової композиції (точка - початок народження образу, перший графічний образотворчий знак. Приклади точкової композиції: концентрація точок в центрі, концентрація точок по краю аркуша, розсіювання точок і т. ін.).

3. Визначення «акценту» (акцент - прийом підкреслення тоном, кольором або розташуванням елементів композиції, на які слід звернути особливу увагу).

4. Що таке стилізація? (стилізація - це спрощене графічне зображення об'єктів навколишнього світу).

5. Що таке ритм і як він використовується в композиції? (ритм - це композиційний прийом, що побудований на чергуванні елементів композиції, як простому, так і чергуванні з наростанням або спаданням будь-яких якостей: розмірів, поворотів, складнощів, колірної або тонової насиченості, декоративності або графічності тощо).

6. Що таке оверлеппінг? (оверлеппінг - частковий збіг або накладення однієї форми на іншу, один із способів надання композиції декоративності).

7. Прийоми надання композиції декоративності (декоративність композиції надає використання таких прийомів як оверлеппінг, членування площини на частини, насичення композиції орнаментом, дроблення зображення та ін.).

8. З якою метою використовується прийом членування площини на частини? (членування площини на частини – це композиційний прийом досягнення рівноваги в композиції, коли перегрупування елементів небажане або недостатнє).

9. Яка роль домінанти в композиції? (домінанта (композиційний центр) надає композиції осмисленість і виразність).

10. Що таке модуль? (модуль - одиниця виміру, що знаходиться в пропорційному відношенні до величини зображення).

Додаток 2

Словник термінів

Гама кольорова — взаємопов'язані кольори, що переважають у даному творі мистецтва та визначають характер його живописного вирішення; основні відношення кольорових тонів.

Декор (від лат. *desco* — прикрашати) — поєднання елементів, які становлять зовнішнє оформлення у творах прикладного мистецтва, архітектури, а також можуть включати образотворчі мотиви й орнамент.

Декоративність — сукупність художніх властивостей, які посилюють емоційно-виразну і художньо-організуючу роль творів пластичних мистецтв у предметному середовищі, що оточує людину; характеристика художнього твору з врахуванням особливостей композиції та колориту, розрахованих на декоративний ефект, тобто на прикрашення картиною чи скульптурою визначеного просторового середовища. Дана характеристика може мати як позитивний, так і негативний смисл. **Д.** є однією з умов виразності форми, властивість предметів, що пов'язана з особливостями конфігурації їхньої форми, силуету, а також кольору, природної фактури та текстури матеріалів. **Д.** залежить від підпорядкованості та конструктивної логічності, ритмічної, пропорційної, кольорової, фактурної організації їхньої форми. **Д.** набуває первинного генетичного сенсу в орнаменті, в основі якого лежить предметна форма, яка поступово перетворюється на символ, а той, у свою чергу, на декоративний мотив. Сутність **Д.** потребує особливих прийомів і типу художньо-образного мислення, міфічно-поетичного ставлення до дійсності.

Контраст - протилежність двох величин: розміру, кольору (світлого - темного, теплого - холодного), руху і т.ін.

Контур - сукупність ліній, яка позначає зовнішній контур зображуваного.

Монохромний - однокольоровий з відтінками або без відтінків колір.

Відтінок - невелике розходження в кольорі або світлосилі між двома тонами.

Півтон - проміжний тон, контрастний, що близько розташований до двох інших.

Світлосила - ступінь відносної світлинності тону предмета по відношенню до інших.

Силует - зображення предметів у вигляді тіньового профілю без деталей всередині контуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєв С.С. Про колорити. - М .: Образотворче мистецтво, 1974. -124 с.
2. Зайцев А.А. Наука про колір і живопис. - М .: Мистецтво, 1986. - 158 с.
3. Козлов В.М. Основи художнього оформлення текстильних виробів. - М .: Легка і харчова промисловість, 1981. - 260 с.
4. Наумова Н.В., Прокурова Н.В. Колір в художньому конструюванні. - Владивосток: ОТІ, 1995.- 40с.
- 5.Сокольникова Н.М. Основи композиції. Обнінськ: титул, 1996.
- 6.Флінг Г., Ауер К. Людина - колір - простір. - М .: Стройиздат, 1973. - 116 с.

Інтернет ресурси:

- 1.[http: //mikhailkevich.narod.ru/](http://mikhailkevich.narod.ru/) 2.nsportal.ru> 3.Школа> Образотворче мистецтво> ... -osnovy-tsvetovedeniya abc.vvsu.ru>основи кольорознавства

Література для батьків і учнів:

- 1.Сокольнікова Н.М. Основи композиції. Обнінськ: титул, 1996..